

OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI TARIXI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Abduraxmanova Ma'mura Farhod qizi

Xorijiy til va adabiyot yo'nalishi

Abdupattayev Xasanboy Abdurakhmonovich

Qo'qon Davlat Universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu mavzu ommaviy axborot vositalarining (OAV) paydo bo'lishi, shakllanishi va tarixiy rivojlanish bosqichlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Unda qadimgi davrlardagi axborot almashinuvi shakllaridan boshlab, matbaa ixtirosi, gazeta va jurnallarning yuzaga kelishi, radio va televideniyeining ommalashuvi, shuningdek, internet va raqamli axborot muhitining shakllanishi jarayonlari yoritiladi. Mavzu davomida OAVning jamiyat hayotidagi o'rni, kommunikatsiya jarayonlariga ko'rsatgan ta'siri hamda yangi media texnologiyalari asosida yuzaga kelgan zamonaviy axborot tizimlari o'rganiladi. Shuningdek, OAVning globallashuv sharoitida rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari haqida ham umumiy xulosa beriladi.

Kalit so'zlar: Ommaviy axborot vositalari (OAV), Axborot almashinuvi, Tarixiy rivojlanish, Qo'lyozmalar, Matbaa ixtirosi, Gutenberg, Gazeta va jurnallar, Sanoat inqilobi, Telegraf, Radio, Televideniye, Audiovizual axborot, Internet, Raqamli media, Onlayn nashrlar, Ijtimoiy tarmoqlar, Multimedia content, Interaktivlik, Mobil jurnalistika, Podkastlar, Sun'iy intellekt, Global kommunikatsiya, Axborot xavfsizligi, Media savodxonligi.

Abstract. This topic is devoted to the analysis of the emergence, formation and historical development stages of the mass media (mass media). It covers the processes of information exchange, starting from ancient times, the invention of printing, the emergence of newspapers and magazines, the popularization of radio

and television, as well as the formation of the Internet and the digital information environment. The topic examines the role of mass media in society, their impact on communication processes, and modern information systems that have emerged on the basis of new media technologies. A general conclusion is also given about the development trends and prospects of mass media in the context of globalization.

Keywords: Mass media (media), Information exchange, Historical development, Manuscripts, Invention of printing, Gutenberg, Newspapers and magazines, Industrial Revolution, Telegraph, Radio, Television, Audiovisual information, Internet, Digital media, Online publications, Social networks, Multimedia content, Interactivity, Mobile journalism, Podcasts, Artificial intelligence, Global communication, Information security, Media literacy.

Kirish-Ommaviy axborot vositalari (OAV) insoniyat taraqqiyotini belgilab beruvchi eng kuchli ijtimoiy institutlardan biridir. Axborot almashinuvi jamiyat hayotining barcha sohalarida — siyosat, iqtisodiyot, madaniyat, ma’rifat va ijtimoiy ong shakllanishida muhim o‘rin tutadi. Odamlar o‘rtasida ma’lumot uzatish zarurati insoniyat tarixi bilan teng bo‘lib, dastlab og‘zaki shaklda amalga oshirilgan. Vaqt o‘tishi bilan axborotning ahamiyati ortib, uni keng jamoatchilikka yetkazishga ehtiyoj kuchaydi va natijada OAV shakllanib, taraqqiyotning turli bosqichlaridan o‘tdi. Hozirgi davrda ommaviy axborot vositalari nafaqat xabar yetkazuvchi, balki jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi, ijtimoiy jarayonlarga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi kuchga aylandi. Mazkur maqolada OAVning qadimgi davrlardan to raqamli transformatsiyagacha bo‘lgan rivojlanish bosqichlari yoritiladi, ularning jamiyat hayotidagi o‘rni, imkoniyatlari hamda zamonaviy ommaviy kommunikatsiyaning o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi.

OAVning dastlabki ko‘rinishlari: og‘zaki xabar va qo‘lyozma madaniyati

Insoniyatning ilk axborot almashinuvi ogʻzaki nutq orqali amalga oshirilgan boʻlib, u tarixiy voqealar, marosimlar, eʼtiqodlar va ijtimoiy tajribani avloddan avlodga yetkazishda muhim rol oʻynagan. Keyinchalik yozuvning yaratilishi axborotni aniq va barqaror saqlash imkonini berdi. Qadimgi Misr papiruslari, Babil shohlarining tosh bitiklari, Xitoydagi bambuk taxtachalari va boshqa yozma manbalar ilk ommaviy axborot vositalari vazifasini bajargan.

Qoʻlyozmalar davri esa axborotni koʻpaytirish va tarqatish jarayonini yanada rivojlantirdi. Biroq qoʻlyozma kitoblar koʻp vaqt talab qilgani va kam sonli odamlar tomonidan oʻqilishi tufayli axborot keng ommaga tez yetib bormas edi.

Matbaa ixtirosi va bosma OAVning shakllanishi:

XV asrda Yevropada Iogann Gutenberg tomonidan harakatlanuvchi qoʻlyozma harflar asosida yaratilgan matbaa texnologiyasi axborot tarqatish tarixida tub burilish yasadi. Kitoblar, pamfletlar, risolalar va diniy adabiyotlarning ommaviy tarzda chop etilishi savodxonlik darajasining oshishiga, ilm-fan va madaniyatning keng tarqalishiga olib keldi.

Matbaa asosidagi ilk gazeta Xitoyda VII–VIII asrlarda paydo boʻlgan boʻlsa-da, Yevropada muntazam gazetchilik XVII asr boshlarida shakllandi. Shu davrdan boshlab gazeta va jurnallar ommaviy axborot yetkazishning asosiy manbaiga aylandi. Bosma OAV siyosiy ongini shakllantirish, jamoatchilikni maʼlumot bilan taʼminlash va turli islohotlar haqida xabardor qilishda muhim rol oʻynadi.

Sanoat inqilobi va ommaviy gazetchilikning rivoji:

XIX asr sanoat inqilobi tufayli gazeta va jurnallarni arzon narxda keng miqyosda chop etish imkoniyati yaratildi. Telegrafning paydo boʻlishi esa axborotni uzoq masofalarga tez yetkazish imkonini berdi. Ushbu jarayon OAVning ijtimoiy hayotga taʼsirini yanada kuchaytirdi, gazeta va jurnallar orqali siyosiy partiyalar, ijtimoiy harakatlar va iqtisodiy islohotlar keng targʻib qilindi.

Ayniqsa XX asr boshlarida ommaviy gazetchilikning oltin davri boshlandi — yirik nashriyotlar, tahririyatlar va yangilik agentliklari tashkil etildi.

Yangi asr OAVsi(Radio va televideniye davri):

XX asrning birinchi yarmida radio ixtiro qilinishi axborot uzatishda inqilobiy o'zgarish bo'ldi. Radio orqali jonli eshittirishlar, yangiliklar, musiqa, ma'ruza va ko'rsatuvlar tezkor va ommaviy tarzda tinglovchilarga yetkazila boshlandi. Radiodan so'ng televideniye yaratilishi axborot uzatishning yangi — audio va video sintezi asosidagi bosqichini boshlab berdi. Televideniye jahon miqyosida eng ta'sirchan OAVga aylandi.

Radio va televideniye nafaqat axborot yetkazish, balki madaniyatni ommalashtirish, ta'lim berish, jamiyatning ma'naviy hayotiga ta'sir o'tkazishda muhim rol o'ynadi

Internet va raqamli OAVning shakllanishi:

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida Internetning ommalashuvi axborot kommunikatsiyasi tarixidagi eng katta burilishlardan biri bo'ldi. Raqamli texnologiyalar asosida yaratilgan veb-saytlar, bloglar, onlayn nashrlar, video platformalar va ijtimoiy tarmoqlar OAV tizimini tubdan o'zgartirdi.

Bugungi kunda axborot tezligi, auditoriya bilan o'zaro aloqadorlik, foydalanuvchi tomonidan kontent yaratish imkoniyati OAVning yangi bosqichini belgilab bermoqda.

Raqamli media ayniqsa quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi:

axborotni real vaqtda tarqatish;

global auditoriyaga egalik;

multimedia kontentning kengligi;

interaktivlik va ikki tomonlama kommunikatsiya;

sun'iy intellekt va algoritmlar asosida axborot oqimini boshqarish;

Zamonaviy OAVning yangi tendensiyalar:

Bugungi OAV quyidagi yo'nalishlarda jadal rivojlanmoqda:

mobil jurnalistika va mobil media;

ijtimoiy tarmoqlarning ustuvorligi;

streaming xizmatlari va video-kontentning kengayishi;

podkastlar va audio platformalarning ko'payishi;

sun'iy intellekt asosidagi axborot tahlili;

foydalanuvchi tomonidan yaratilgan kontentning ko'pligi;

Xulosa

Ommaviy axborot vositalari tarixi insoniyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning rivoji jamiyatning madaniy, siyosiy va iqtisodiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatib keladi. Qadimgi og'zaki axborot almashinuvdan tortib raqamli media tizimlarigacha bo'lgan jarayon OAVning murakkab evolyusion yo'lini aks ettiradi. Bugungi kunda OAV nafaqat xabar yetkazadi, balki jamoatchilik fikrini shakllantiradi, ijtimoiy jarayonlarga ta'sir qiladi, global axborot maydonini boshqaradi.

Raqamli davr OAV uchun keng imkoniyatlar yaratgani barobarida, yangicha yondashuv, mas'uliyat, axborot xavfsizligi va media savodxonligini ham talab qilmoqda. Shunday ekan, ommaviy axborot vositalarining tarixi va rivojlanishini chuqur o'rganish zamonaviy jamiyatning axborot madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan Adabiyotlar.

O'zbek tilidagi manbalar

1. Po'latov A. *Ommaviy axborot vositalari tarixi*. — Toshkent: O'zMU nashriyoti.

2. Toshpo'latov A. *Jurnalistika asoslari*. — Toshkent: Universitet.

Kun.uz (mediasavod bo'yicha maqolalar)

Rus va ingliz tilidagi asosiy akademik manbalar

3. McQuail, D. *Mass Communication Theory*.

4. Briggs, A., & Burke, P. *A Social History of the Media: From Gutenberg to the Internet*.

5. Pavlik, J. *Media in the Digital Age*.